

Ana BARBIČ

Maca Jogan

Seksizem v vsakdanjem življenju

Ljubljana, Fakulteta za družbene vede, Znanstvena knjižnica 46, urednik dr. Niko Toš, 2001, 4.200,00 SIT (ISBN 961-235-066-3)

Beseda "seksizem" v Sloveniji še ni v splošni rabi, čeprav se je, kot v predgovoru ugotavlja avtorica, v 90. letih 20. stoletja že uveljavila in utrdila kot primerna, dovolj natančna in dovolj sporočilno plodna za označevanje najrazličnejših oblik gospodovanja enega spola nad drugim (s.I.). Ne gre torej le za spolnost, čeprav tudi zanjo, temveč za številne oblike spolne neenakosti ter za nujnost njihovega odpravljanja z zagotovitvijo enakih pravic (in dolžnosti) in za ustvarjanje pogojev za njihovo udejanjanje. Zato je knjiga, spet po izjavi avtorice, namenjena tudi, če ne predvsem, moškim kot utrajevalcem trdoživosti androcentrizma (moškosrediščnosti) tudi v slovenski družbi, ki se sicer rada ponaša s svojo demokratičnostjo. Obdobje tranzicije v Sloveniji ne prispeva bistveno k enakopravnosti spolov, saj poleg demokratizacije proizvaja rekatolizacijo in redomestifikacijo žensk, kar posledično vodi do (samo)izločevanja žensk iz javnega (političnega) življenja.

Delo obsega 273 strani. Poleg predgovora in uvoda ga sestavlja osem poglavij, razdeljenih na več vsebinsko zaokroženih podpoglavij, imensko in stvarno kazalo ter prek 230 bibliografskih navedb, iz katerih avtorica črpa podatke in/ali se nanje sklicuje. Obsežne in izčrpne opombe v vsakem poglavju bralcu/ bralki omogočajo še bolj poglobljen vpogled v obravnavano temo kot mu ga zagotavlja samo besedilo poglavja.

Kljub temu, da delo predstavlja skupek tem, preučevanih v različnih časovnih obdobjih in predstavljenih ob različnih priložnostih, ga vseskozi povezuje rdeča nit, ki daje vtis celovitega dela o seksizmu v vsakdanjem življenju. Pa si oglejmo nekaj vsebinskih poudarkov v knjigi:

Seksizem v medijski produkciji. Množični mediji s poročanjem in komentiranjem dogodkov svoja občinstva obveščajo, hkrati

pa ustvarjajo javno mnenje ter prispevajo k oblikovanju in k spreminjanju vrednotnih sistemov posameznikov/ posameznic ter prek njih globalnih družb. Prelomnico v spreminjanju medijske usmeritve glede prikazovanja spolov konec 20. stoletja predstavlja desetletje OZN za ženske (1976-1985). Številne dokumente in akcije komisij OZN, svetovnih konferenc OZN, posebej še tiste v Copenhagenu (1980) in Nairobiske konference (1985) so predstavili zlasti mediji zahodnih demokratičnih držav in s tem prispevali k razkrivanju številnih vidikov neenakosti med spoloma ter spodbujali reševanje posameznih problemov.

Kakšno pa je bilo konec 20. stoletja stanje v Sloveniji? Naj ga prikažem kar z besedami avtorice: "Če upoštevamo televizijo Slovenija kot enega od najvplivnejših medijev, lahko na podlagi empirične raziskave v letu 1991 (Verša, 1992) ugotovimo, da je televizijsko komuniciranje primer par excellence razsejevanja stereotipnih likov ženske in moškega. Androcentrična usmerjenost ni vidna le v reklamnih sporočilih, v katerih je pogosto najbolj vsiljiva, temveč v vseh vrstah sporočanja. Ženska kot mnogostransko ustvarjalno bitje je tudi v drugih medijih pretežno nevidna in nastopa v medijski produkciji bodisi kot 'instant spolno bitje' in najustreznejši pripomoček za snubljenje kupcev različnih dobrin (Jogan, 1989) bodisi kot bitje koncentrirane materinskosti. (...) Medijska produkcija na Slovenskem konec 20. stoletja tako (še) ne prispeva k ustvarjanju disharmonije pri določanju vzorcev osebnostne identitete glede na spol. Prevladujoča seksistična usmeritev se na 'trgu vzorcev pravilne osebnostne identitete' srečuje z bolj egalitarnimi določenimi vzorci, ki jih razširjajo in (vsaj delno) utrjujejo druge sestavine družbene strukture (npr. pravo, izobraževalni proces). Tako se vzpostavlja začaran krog, v katerem se nastavki za uresničevanje načela enakih možnosti za oba spola sprti rušijo z reproduciranjem vzorcev, ki vključujejo dejansko neenake možnosti in večjo materialno in moralno nadobremenjenost žensk" (s. 47, 48). Odgovor na vprašanje, ali medijsko prikazovanje moških in ženskih likov v začetku 21. stoletja kaže drugačno podobo, bi lahko

dala le ustrezna empirična raziskava.

Politika in spolna hierarhija. K prikritemu oživiljanju in širjenju stereotipov o vlogi moškega in ženske v javnosti, v kateri prve mu pripada vodilna, drugi pa podrejena oziroma zgolj marginalna vloga, v Sloveniji kot v marsikateri drugi evropski državi prispeva povečevanje vlog ženske kot matere in gospodinje, v opravljanju katerih naj bi bila nenadomestljiva.

Organiziran boj za vstop žensk v politično delovanje in za odpravo drugorazrednosti se je začel s francosko meščansko revolucijo in komaj sto let je minilo, odkar so prve države ženskam dodelile splošno volilno pravico. Splošna značilnost stanja ob koncu 20. stoletja je očitna neenakost v politični udeležbi in moči po spolu, ki se izraža na različne načine. Kljub deklarirani enakosti v političnih pravicah, so ženske v političnem delovanju manjšina, zlasti na višjih položajih. V novejšem času je sicer v nekaterih okoljih več žensk doseglo višje in vplivnejše položaje (npr. v Franciji, na Norveškem), vendar je večina žensk bodisi pretežno izključena iz političnega odločanja bodisi zasedajo manj pomembne položaje (s. 51).

Kljub prevladujoči vsesplošni zapostavljenosti žensk pa je njihovo enakopravno vstopanje v javno življenje neizogibno dejstvo, na kar je moč sklepati iz stopenj v povečevanju družbene (politične) moči žensk. Te segajo od strategije popolnega zavračanja vstopa žensk v politično življenje do odpiranja prostora za uveljavljanje moči žensk v družbi na osnovi načela enakosti in ob delnem institucionalnem spreminjanju (s. 64, 65), pri čemer se je uvedba kvot izkazala kot učinkovita strategija zagotavljanja vstopanja žensk v politično sfero.

Ustvarjanje znanja, izobraževanje in seksizem. Z moškosrediščnostjo političnega delovanja je tesno povezan seksizem na področju ustvarjanja znanja in izobraževanja. Skozi zgodovino (od nekaterih antičnih mislecev dalje) se je utemeljevalo izključevanje žensk iz polja razumnosti. Medtem ko je tehnološki razvoj še dovoljeval ženskam doseganje osnovne in sčasoma tudi nižje strokovne izobrazbe, pa so bile ženskam vrata univerz zaprta do konca 19., v nekaterih državah pa celo do začetka 20.

stoletja. Seveda pa so se ženske ob vstopanju na univerzo srečevale z najrazličnejšimi ovirami - najprej kot študentke, kasneje kot pripadnice akademskega osebja. Kljub močni sedanji feminizaciji univerzitetno študirajočih na dodiplomskem študiju in kljub postopnemu vse večjemu vključevanju žensk v različne stopnje podiplomskega izobraževanja, sestav učnega in vodilnega osebja na univerzah v mnogih državah kaže podprezentiranost žensk (s. 94), ki jim očitno tudi v Sloveniji botrujejo negativni predsodki o ženskah v znanosti in na univerzi, predsodki o čustvenosti in o ženskih manjših umskih zmogljivostih (s. 102). Seveda pa se stanje tako kot v razvitih zahodnih državah tudi v Sloveniji spreminja na bolje, saj po prepričanju avtorice "postopno narašča občutljivost za vprašanja spolne neenakosti na vseh ravneh akademskega izobraževanja, počasi tudi zunaj družboslovnih in humanističnih disciplin" (s. 121).

Cerkev, religioznost in seksizem. Ob branju knjige se bralec/bralka vedno znova srečuje z opozorili na vlogo katoliške cerkve v utemeljevanju in širjenju moškosrediščnosti v zahodnih družbah in tudi v Sloveniji, v kateri se prenova in ponovni vstop cerkve v javno sfero pogosto opravičuje s posebno vlogo cerkve v zagotavljanju moralnosti in v ponovnem vnašanju 'pravih' moralnih pravil v vsakdanje življenje (s. 123). Avtorica predstavi ključne značilnosti cerkvenih razlag spolne hierarhije in njeno pojmovanje zakramentalne narave zakonske zveze kot temeljnega kamna 'prave' družine. Po mnenju avtorice si je cerkev prav z zakramentalizacijo zakonske zveze ustvarila nadzor nad biosocialno reprodukcijo (s. 128).

Po izčrpnih analizi vloge cerkve v sodobni slovenski družbi pa avtorica ugotavlja, da je sekularizacija kljub drugačnim prizadevanjem cerkve postala v Sloveniji neločljiva sestavina vsakdanjega življenja. Kljub višji stopnji religioznosti, cerkvenosti in tradicionalnih verovanj pri ženskah, ženske večinoma sprejemajo sekularne (laične) vzorce obnašanja kot podlago za svoje lastne dejavnosti (npr. religioznost ne deluje pomembno zaviralno pri ženskah, ki so se odločile za razvezo zakonske zveze). To pomeni, da

je fragmentacija, izbiranje moralnih vrednot 'a la carte' iz religijskega in posvetnega vira postala običajen način življenja. Treba pa je opozoriti, da se je ta možnost razvijala vzporedno z zmanjševanjem vseobsežne kontrole cerkve nad celovitim obstojem in delovanjem posameznikov/posameznic (s. 137).

Nekaj misli dr. Mace Jogan iz knjige *Seksizem v vsakdanjem življenju* sem povzela predvsem kot ilustracijo relevantnosti njenega znanstvenega dela in kot spodbuditev interesa ne le za res zgolj površno predstavljenih tem, temveč tudi za druge v knjigi obravnavane teme, med katerimi velja posebna pozornost spolnemu nadlegovanju ter seksizmu v družini.

Teoretične ugotovitve avtorica utemeljuje z bogastvom svojih in tujih empiričnih raziskav, s čimer prispeva k lažji "berljivosti" strokovno sicer dokaj zahtevnega besedila. Posebej izčrpna in prepričljiva analiza razmer na Slovenskem pa ne predstavlja le zanimivega branja, temveč tudi izjemen vir informacij za praktično delovanje na področju odpravljanja vseh oblik diskriminacije med spoloma v mladi slovenski državi.

V Sloveniji ni veliko del s področja sociologije spolov. Dve je napisala avtorica (Ženska, cerkev in družina - 1986; Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma - 1990), nekaj del pa avtorice, ki se ukvarjajo z drugimi sociološkimi/ politološkimi področji (Nevenka Č. Sadar, Moški in ženske v prostem času - 1991; Milica G. Antić, Ženske v parlamentu - 1998). "Ženske" teme pa obravnava tudi nekaj zbornikov (Zbornik o ženski in ženskem gibanju - 1985; Od ženskih študij k feministični teoriji - 1993; Cigale, M.; M. Turk; Ž. Trbižan Vidmar; N. Železnik, Ko odgrneš 7 tančic - 1992; Bogovič, L. in Z. Škušek, Spol Ž - 1996). Med naštetimi in drugimi deli predstavlja "Seksizem v vsakdanjem življenju" teoretsko najbolj utemeljeno in z empiričnimi podatki podkrepljeno slovensko delo s področja sociologije spolov. Hkrati pa bo delo, če bo prevedeno v kak tuj jezik, prispevalo k svetovni zakladnici literature z obravnavanega področja.

Avtorica deloma uvaja nove, deloma pa natančno opredeljuje že uveljavljene znanstvene termine na področju sociologije spo-

lov. Enostaven dostop do posameznih opredelitev zagotavlja stvarno kazalo na koncu monografije. Poseben prispevek k razvoju znanstvene terminologije pa predstavlja detabuiziranje pojma "seksizem" s tem, da ga je avtorica uporabila v samem naslovu dela.

Katerim bralcem je monografija namenjena? Čeprav je po zaslugi avtorice "sociologija spolov" v slovenski družboslovni misli že dokaj uveljavljeno področje, predstavlja monografija "Seksizem v vsakdanjem življenju" temeljno delo tako po naboru relevantnih tem kot po znanstvenosti njihove predstavitve ter medsebojne povezanosti in soodvisnosti. Dodatno vrednost pa daje monografiji njena uporabnost za nekatere druge posebne sociologije (sociologija vzgoje in izobraževanja, sociologija množičnih medijev, sociologija religije) ter za politologijo in socialno antropologijo, katerim bo to delo spodbuda za upoštevanje dimenzije spola v teoretskih razmišljanjih in tudi v empiričnem raziskovanju.

Lahko rečemo, da je delo namenjeno strokovni in laični javnosti, tako akademskim krogom kot praktikom - od strokovnjakov, ki se pri svojem delu srečujejo s problemi spolne neenakosti, do politikov, katerih odločitve zadevajo državljane obeh spolov. Posebej pa bo delo kot strokovna literatura koristilo študentom in študentkam Fakultete za družbene vede ter vseh tistih fakultet in visokih šol, katerih področja se navezujejo na sociologijo spolov (pravo, socialno delo, organizacija dela, ekonomija, politologija itd.). Seveda pa bo zaradi aktualnosti in berljivosti delo privlačno tudi za laično javnost, saj bo v njem marsikateri bralec/bralka našel/našla informacije, ki doslej niso bile na voljo ali vsaj ne v knjižni obliki.